

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

**2026-YIL / IYUN/6-SON,
V-QISM**

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
V-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

KORPORATIV BOSHQARUVDA ESG TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING IQTISODIY TAHLILI.....	12
I. R. Berdikulova	
TEKSTIL SANOATIDA SUV ISTE'MOLI VA QAYTA ISHLASH ULUSHI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK: 20 DAVLAT MISOLIDA KORRELYATSIYA VA K-MEANS KLASTER TAHLILI.....	16
Zayniyev Diyorbek Zokir o'g'li Turobova Hulkar Rustamovna	
O'ZBEKISTONDA BIZNES BIRLASHUVLARINI HISOBGA OLISHNI MHXS (IFRS) 3 ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	24
Davletov Ikrom Raximberganovich	
VINOHILIK SANOATI KORXONALARIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALAR AUDITINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH TARTIBI.....	33
Jo'rayev Dilshod Xudoyqulovich	
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ	38
Абдуллаева М.Б.	
AGROSANOAT MAJMUASIDA INTEGRATSION TUZILMALARNING ISTIQBOLLI SHAKLLARINING NAZARIY ASOSLARI.....	44
Murodov Sherzodbek Murod o'g'li	

AGROSANOAT MAJMUASIDA INTEGRATSION TUZILMALARNING ISTIQBOLLI SHAKLLARINING NAZARIY ASOSLARI

Murodov Sherzodbek Murod o'g'li

TIQXMMI doktoranti

TMC instituti

“Iqtisodiyot, moliya va buxgalteriya hisobi” kafedrası dotsenti

ORCID: 0000-0001-8857-1729

E-mail: murodsherzod@gmail.com

Annotatsiya. Agrosanoat majmuasida kooperativ-integratsion tuzilmalar rivojlanishining zamonaviy holati tahlil qilingan. Integratsiya jarayonining ijobiy va salbiy jihatlari aniqlanib, integratsiya tipidagi tashkilotlarni tashkil etish hamda ularning samarali faoliyat yuritishini rag'batlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar asoslangan. Agrosanoat birlashmalari ishtirokchilarining optimal tarkibi belgilangan hamda ularni shakllantirish jarayonida amalga oshiriladigan tashkiliy-iqtisodiy tadbirlar ko'rib chiqilgan. Tarmoqlararo birlashuv yoki shartnomaviy integratsiya asosida, mahsulot tamoyiliga muvofiq tashkil etiladigan kooperativ-integratsion tuzilmalarning asosiy shakllari tavsiflangan.

Kalit so'zlar: agrosanoat majmuasi, kooperativlar, integratsion tuzilmalar, agrosanoat birlashmalari, shartnomaviy integratsiya, ASM, agrofirma, meva-sabzavotchilik, moddiy-texnika resurslari.

Abstract. The current state of development of cooperative-integrated formations in the agro-industrial complex is analyzed. The positive and negative aspects of the integration process are identified, and measures aimed at establishing integration-type organizations and enhancing their effective operation are substantiated. The optimal composition of participants in agro-industrial associations is determined, and organizational and economic measures implemented during their formation are examined. The main forms of cooperative-integrated organizations established on the basis of intersectoral cooperation or contractual integration according to the product principle are characterized.

Keywords: agro-industrial complex, cooperatives, integrated formations, agro-industrial associations, contractual integration, AIC, agrofirma, fruit and vegetable production, material and technical resources.

Аннотация. Проведён анализ современного состояния развития кооперативно-интеграционных формирований в агропромышленном комплексе. Выявлены положительные и отрицательные стороны интеграционных процессов, а также обоснованы меры по созданию организаций интеграционного типа и стимулированию их эффективного функционирования. Определён оптимальный состав участников агропромышленных объединений и рассмотрены организационно-экономические мероприятия, реализуемые в процессе их формирования. Охарактеризованы основные формы организаций кооперативно-интеграционного типа, создаваемых по продуктовому принципу на основе межотраслевого объединения или договорной интеграции.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, кооперативы, интеграционные формирования, агропромышленные объединения, договорная интеграция, АПК, агрофирма, плодоовощеводство, материально-технические ресурсы.

KIRISH

Integratsiya va kooperatsiya iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan rivojlantirish, xo'jalik yurituvchi subyektlarning o'zaro hamkorligini ta'minlashning eng muhim asoslaridan biri bo'lib, shu bois jamiyat, davlat va uning hududiy tuzilmalari rivojlanish yo'llarini strategik jihatdan asoslashda bosh mezon sifatida xizmat qilishi lozim. Agrosanoat majmuasini isloh qilish meva-sabzavotchilik kichik tarmog'ining faoliyat yuritishidagi iqtisodiy sharoitlarga jiddiy o'zgartirishlar kiritdi. Bu esa mahsulot ishlab chiqaruvchilari va iste'molchilari o'rtasida mutlaqo yangi munosabatlarning shakllanishiga, meva, rezavor mevalar va sabzavot mahsulotlari bozorining rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratdi.

Siyosiy hamda tashkiliy-iqtisodiy o'zgarishlar davrida meva-sabzavotchilik tarmog'ida qator tarkibiy o'zgarishlar yuz berdi. Ushbu jarayonlar ayrim korxonalar faoliyatini qayta tashkil etishni, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha yangi yondashuvlarni joriy etishni hamda ichki bozorni sifatli meva-sabzavot mahsulotlari bilan ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etdi.

Aholini sifatli meva-sabzavot mahsulotlari bilan ta'minlashni yanada yaxshilash zarurati asosiy fondlarning yangilanishi, mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, yirik tovar ishlab chiqarishni rivojlantirish hamda fan va texnika yutuqlaridan foydalanish darajasini yuksaltirish bilan chambarchas bog'liqdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kooperatsiya — bu tarqoq bosqichlarni (faoliyat turlarini) yagona texnologik siklga birlashtirish (sintez qilish) jarayoni bo'lib, u sifat jihatidan yangi asosda, ya'ni ishlab chiqarishni maqsadli uyg'unlashtirish, uning yuqori darajada jamlanishiga erishish, ketma-ket bosqichlarini o'zaro bog'lash hamda bir zanjirdagi xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali amalga oshiriladi [1].

“Integratsiya” atamasi, birinchidan, tizimning alohida differensiallashgan qismlari va funksiyalari o'rtasidagi bog'liqlikning kuchayishi hamda ularning yagona butunlikka aylanishini, ikkinchidan esa yaqinlashuvga olib keluvchi va differentsiatsiya jarayonlari bilan bir qatorda sodir bo'luvchi jarayonlarning o'zini anglatadi. Kooperatsiya mahsulot ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va o'z manfaatlarini amalga oshirish maqsadida mustaqil jismoniy hamda yuridik shaxslarning hamkorligi va birgalikdagi faoliyatidir.

Integratsiya esa integrator (bosh tashkilot) tashabbusi bilan texnologik jarayon doirasida o'zaro bog'liq bo'lgan alohida tashkilotlarning qo'shilishi (birlashuvi) bo'lib, bunda xo'jalik ixtisoslashuvini hisobga olgan holda kompaniya faoliyatini ta'minlovchi tijorat tashkiloti, ko'pincha qayta ishlash korxonasi, ishtirok etishi mumkin [1].

O'tgan asrning o'rtalarida V.A. Dobrinin, K.P. Obolenskiy, A.A. Nikonov, S.G. Kolesnev, S.S. Sergeyev singari ko'zga ko'ringan iqtisodchilarning asarlari iqtisodiyotning agrar sektori samaradorligini oshirish, ixtisoslashtirish, kooperatsiya va integratsiyani rivojlantirish, asosiy fondlardan foydalanishni yaxshilash hamda qishloq mehnatkashlari turmush darajasini yuksaltirish masalalariga bag'ishlangan.

Zamonaviy sharoitda agrosanoat majmuasining barqaror rivojlanishi va uning iqtisodiy mexanizmini shakllantirish muammolari A.I. Altuxov, Y.I. Agirbov, G.V. Bepaxotniy, I.N. Burobkin, I.N. Buzdalov, A.Y. Yemelyanov, E.N. Krilatix, V.I. Klyukach, V.V. Kuznetsov, I.M. Kulikov, V.G. Lisenko, Z.F. Po'latov, A.I. Panchenko, L.N. Usenko, I.G. Ushachyov, V.I. Frolov, I.F. Xitskov, A.A. Chernyayev, Y.S. Xromov, A.A. Shutkov va boshqa tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida keng yoritilgan.

Biroq, ko'plab ilmiy nashrlar mavjud bo'lishiga qaramay, agrosanoat majmuasining barqaror rivojlanish mexanizmiga oid qator ijtimoiy-iqtisodiy masalalar yanada chuqur tadqiq etishni talab qiladi. Xususan, meva-sabzavot quyi majmuasida bozor munosabatlarini shakllantirishning iqtisodiy mexanizmlari yetarli darajada o'rganilmagan. Ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillar tasnifiga aniqlik kiritish, meva-sabzavotchilikni barqaror rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash metodologiyasini takomillashtirish hamda fan va texnika yutuqlaridan foydalanishni faollashtirish bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ko'plab ilmiy nashrlarga qaramay, ASMni barqaror rivojlantirish mexanizmining ayrim ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarini bo'yicha ilmiy izlanishlarni davom ettirish zarurati saqlanib qolmoqda. Jumladan, meva-sabzavot bozorini shakllantirishning iqtisodiy mexanizmlari meva-sabzavot majmuasi nuqtayi nazaridan yetarli darajada tadqiq etilmagan. Ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillar tasnifini aniqlashtirish, meva-sabzavotchilikni barqaror rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash metodologiyasini takomillashtirish hamda fan va texnika yutuqlaridan foydalanishni faollashtirish bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar olib borish dolzarb hisoblanadi.

Qishloq hududlarini rivojlantirishning 2026–2030-yillarga mo'ljallangan davlat dasturida agrosanoat majmuasining (ASM) tashkiliy tuzilmasini kooperativ-integratsion asosda shakllantirish masalasiga katta e'tibor qaratilgan. Bu holat agrosanoat majmuasi rivojlanishining hozirgi bosqichida kooperatsiya, integratsiya va ular asosida tashkil etilayotgan xo'jalik yuritishning yangi shakllari — agrosanoat birlashmalari alohida ahamiyat kasb etayotganidan dalolat beradi.

Agrosanoat integratsiyasi deganda tor ma'noda ASMning turli sohalaridagi korxonalar ishtirokidagi birlashuv jarayonlari tushunilsa, keng ma'noda milliy iqtisodiyotning turli majmualariga kiruvchi tashkilotlar o'rtasidagi integratsion munosabatlar nazarda tutiladi. Shunday qilib, agrosanoat integratsiyasi iqtisodiy samaradorlikni oshirish va ijtimoiy vazifalarni hal etish maqsadida xo'jalik subyektlarini yagona agrosanoat ishlab chiqarish tizimiga ongli va rejali ravishda birlashtirishni nazarda tutuvchi tashkiliy-iqtisodiy jarayon hisoblanadi.

Amaliyotda kooperativ va integratsion aloqalar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, shu sababli mazkur birlashuv jarayonlarini ifodalashda “kooperativ-integratsion” atamasi keng qo'llaniladi [2].

Kooperativ-integratsion tashkil etishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

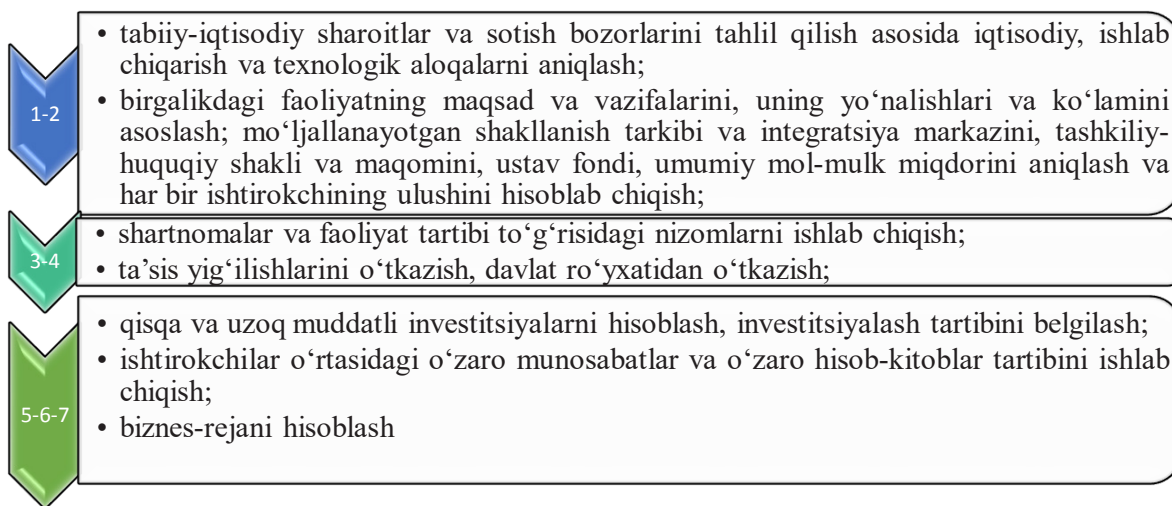
- ishtirokchilarning ixtiyoriyligi, o'zaro manfaatdorligi va ta'sis etish tartibining oshkoraligi;
- kooperativ-integratsion tuzilmalar a'zolarining umumiy kapitalni shakllantirishdagi ishtiroki;
- birlashmalarning birgalikdagi faoliyati natijalarini ularning ishtirokchilari o'rtasida adolatli taqsimlash;

- yangi ishtirokchilar uchun birlashmalarning ochiqligi;
- ta'sischi ishtirokini nazarda tutuvchi boshqaruv tizimining demokratikligi;
- korxonaga tugatilgan yoki u birlashma tarkibidan chiqqan taqdirda mol-mulkning tegishli qismini qaytarish imkoniyatining mavjudligi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Agrofirmani tashkil etish jarayonini bir necha bosqichlarga bo'lish mumkin: tarkibiy bo'linmalarni tanlash, tashkil etishning asosiy tamoyillarini ishlab chiqish, loyiha va biznes-reja konsepsiyasini ishlab chiqish, loyiha va rejani ko'rib chiqish hamda tasdiqlash, ta'sis hujjatlarini tayyorlash va ularni ta'sischi yig'ilishida qabul qilish, shuningdek, davlat organlarida ro'yxatdan o'tkazish(1-rasm).

1-rasm. Agrar shakllanishni tashkil etishda har bir aniq holatda ularning ishtirokchilari uchun chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish tartibi¹

Istiqbolda agrar shakllanishni tashkil etishda har bir aniq holat bo'yicha uning ishtirokchilari uchun chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish lozim:

tabiiy-iqtisodiy sharoitlar va sotish bozorlarini tahlil qilish asosida iqtisodiy, ishlab chiqarish hamda texnologik aloqalarni aniqlash;

birgalikdagi faoliyatning maqsad va vazifalarini, uning yo'nalishlari va ko'lamini asoslash; mo'ljallanayotgan shakllanish tarkibini va integratsiya markazini, tashkiliy-huquqiy shakli hamda maqomini, ustav fondi va umumiy mol-mulk hajmini aniqlash, shuningdek, har bir ishtirokchining ulushini hisoblab chiqish;

shartnomalar va faoliyat tartibi to'g'risidagi nizomlarni ishlab chiqish;

ta'sis yig'ilishlarini o'tkazish hamda davlat ro'yxatidan o'tkazish;

qisqa va uzoq muddatli investitsiyalar hajmini hisoblash, investitsiyalash tartibini belgilash;

ishtirokchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar va hisob-kitoblar tartibini ishlab chiqish;

biznes-rejani hisoblash.

Integratsiyalashgan birlashma ishtirokchilari tarkibiga quyidagilar kirishi mumkin:

– integrator — birlashmaning qolgan ishtirokchilari nazorat aksiyalari paketini o'z qo'lida jamlaydi. Uning zimmasiga integratsiyalashgan birlashma faoliyatini strategik va joriy rejalashtirish, boshqaruv kadrlarini tanlash, nazorat vazifalarini amalga oshirish, shuningdek, ishtirokchilar o'rtasidagi o'zaro hisob-kitoblarni muvofiqlashtirish va ta'minlash vazifalari yuklatiladi;

– qishloq xo'jaligi korxonalar — asosiy vazifasi o'simlikshunoslik va chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishdan iborat bo'lgan ishlab chiqarish birliklari;

– qayta ishlash zavodlari — qishloq xo'jaligi korxonalar tomonidan yetishtirilgan xomashyoni qayta ishlashni ta'minlash hamda iste'molga tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishga mo'ljallangan korxonalar;

– savdo tashkilotlari — mahsulotlarni bozorda bevosita sotishni amalga oshiruvchi tashkilotlar;

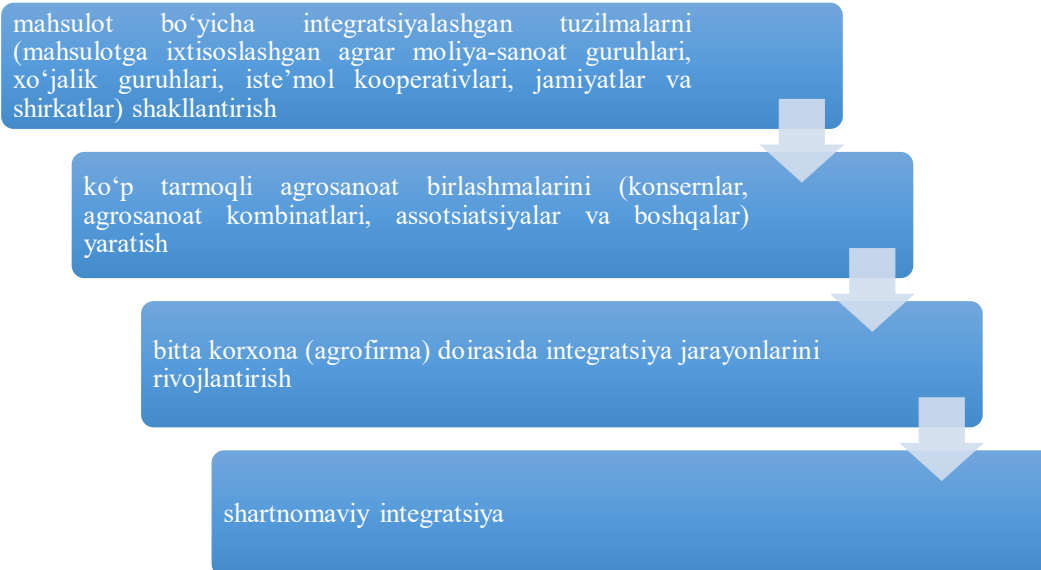
– ilmiy markazlar — innovatsiyalarni yaratish va rivojlantirishga ko'maklashuvchi, bozorda to'lovga qobiliyatli talabga ega bo'lgan yangi mahsulotlarni ishlab chiqarishga yo'naltirilgan ilmiy-texnik yutuqlarni amaliyotga joriy etishni soddalashtirishga xizmat qiluvchi muassasalar;

¹ Muallif ishlanmasi

– moliyaviy tuzilmalar — integratsiyalashgan birlashmaning moliyaviy oqimlarini tartibga soluvchi muassasalar.

Har bir alohida holatda kooperativ-integratsion tuzilma ishtirokchilarining tarkibi ixtisoslashuv, mehnat taqsimoti va bajariladigan vazifalar ro'yxati bilan belgilanadi(2-rasm).

2-rasm. Kooperativ-integratsion aloqalarni rivojlantirishning istiqboldagi vositalari²

Har bir alohida holatda kooperativ-integratsion tuzilma ishtirokchilarining tarkibi ixtisoslashuv, mehnat taqsimoti va bajariladigan vazifalar ro'yxati bilan belgilanadi. Istiqbolda kooperativ-integratsion aloqalarni rivojlantirish quyidagi vositalar orqali amalga oshiriladi:

- mahsulot tamoyili bo'yicha integratsiyalashgan tuzilmalarni (mahsulotga ixtisoslashgan agrar moliya-sanoat guruhlari, xo'jalik guruhlari, iste'mol kooperativlari, jamiyatlar va shirkatlar) shakllantirish;
- ko'p tarmoqli agrosanoat birlashmalarini (konsernlar, agrosanoat kombinatlari, assotsiatsiyalar va boshqalar) tashkil etish;
- bitta korxonona (agrofirma) doirasida integratsiya jarayonlarini rivojlantirish;
- shartnomaviy integratsiyani kengaytirish.

Oziq-ovqat yo'nalishidagi agrosanoat tuzilmalari mahsulotga ixtisoslashish tamoyili asosida tashkil etiladi. Bunday yondashuv tashqi omillarga bog'liqlikni kamaytiradi, yangi texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi hamda tarmoq boshqaruvini takomillashtiradi. Ko'p tarmoqli tuzilmalar esa meva-sabzavotchilik, shakar, yog'moy va oziq-ovqat sanoatining boshqa qayta ishlash tarmoqlari faoliyatini ta'minlash uchun moddiy-texnik, investitsiyaviy, marketing hamda konsalting vazifalarini bajaradi.

Agrosanoat kombinatlari tarkibiga qishloq xo'jaligi korxonalarini, qayta ishlash, xizmat ko'rsatish, qurilish va firma savdosi bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar kirishi mumkin. Assotsiatsiyalar (ittifoqlar) ham ko'p tarmoqli birlashmalarga misol bo'la oladi va ular boshqaruv organi sifatida faoliyat yuritadi.

Ko'pincha bitta korxonona doirasidagi integratsiyadan foydalaniladi. Bunga agrofirmalar va agrokombinatlarini misol qilib keltirish mumkin. Agrofirma — bu xomashyo yetishtirish, uni qayta ishlash va tayyor mahsulotni sotish bilan shug'ullanadigan qishloq xo'jaligi korxonasi o'ziga xos shaklidir.

Ishlab chiqarishning yopiq sikli va yakuniy natijaga yo'naltirilganligi xo'jalik yuritishning ushbu shaklini qishloq xo'jaligining oddiy korxonalariga nisbatan iqtisodiy jihatdan samaraliroq qiladi. Alohida qishloq xo'jaligi korxonalarini sifatida faoliyat yurituvchi agrofirmalarning bo'linmalari (sexlar, brigadalar, uchastkalar) o'zaro ichki xo'jalik hisobi tamoyillari asosida hamkorlik qiladi.

Agrofirmalar tashkiliy-iqtisodiy tuzilishi jihatidan agrokombinatlariga o'xshaydi. Farqi shundaki, ular asosan mahsulot tamoyili bo'yicha shakllanadi, agrokombinatlar esa ko'p tarmoqli korxonalar hisoblanadi. Qishloq xo'jaligining qayta ishlash sanoati bilan aloqasining o'ziga xos shakli kontrakt (shartnoma) integratsiyasidir. Bunda qayta ishlovchi va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar qishloq xo'jaligi korxonalariga chorva mollari, ozuqa, o'g'itlar, urug'lar va uskunalar sotib olishda yordam ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligi korxonalarini esa o'z navbatida

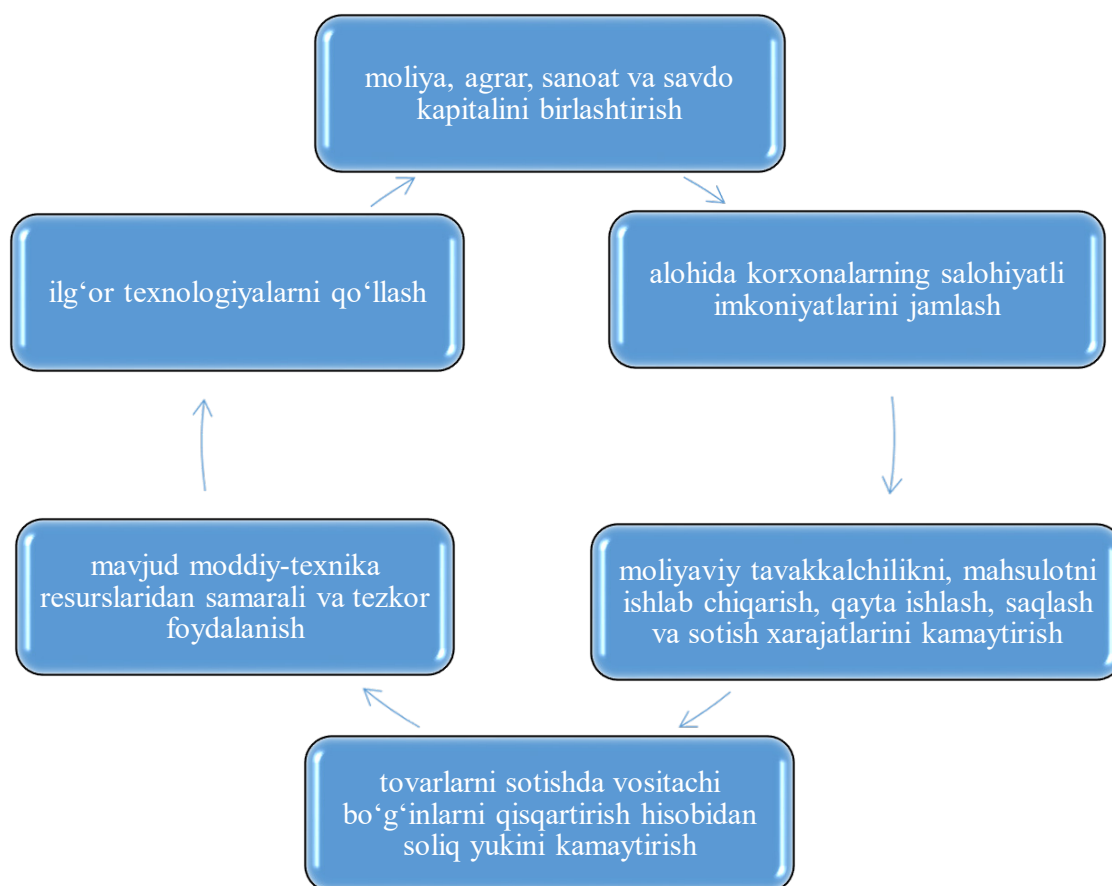
2 Muallif ishlanmasi

zarur sifatdagi mahsulotni belgilangan muddatlarda va oldindan kelishilgan narxlarda yetishtirib berish hamda sotish majburiyatini oladi. Tayyor mahsulotni sotishdan olingan foyda hamkorlar o'rtasida taqsimlanadi [2].

Integratsiyaning ijobiy samarasi agroxoldinglar shakllanishi va rivojlanishining dastlabki bosqichida, ya'ni integratsiyalashgan birlashmalar tarkibiga iqtisodiy jihatdan qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga ehtiyoj sezayotgan qishloq xo'jaligi korxonalarini kirganda yaqqol namoyon bo'ladi. Bunday sharoitda xo'jaliklarda joriy faoliyatni yuritish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirish uchun qo'shimcha moliyaviy imkoniyatlar yaratiladi. Bundan tashqari, integratsiya quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- korxonalar hududi bo'ylab tarqoq joylashgan kichik korxonalariga yuqori tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishga, ya'ni sotish va xarid kanallarini izlash bilan bog'liq xarajatlarni optimallashtirishga ko'maklashish;
- qo'shma investitsiya dasturlarini amalga oshirish uchun foydalanilishi mumkin bo'lgan markazlashtirilgan xazira jamg'armalarini shakllantirish;
- ish haqini oshirish, ishlab chiqarishni mexanizatsiyalash, xodimlarning salomatligini mustahkamlash va sifatli dam olishi uchun qulay sharoitlar yaratish;
- mayda tovar ishlab chiqaruvchilarga nisbatan yirikroq moliyaviy resurslarga ega bo'lish hisobiga zamonaviy, yuqori unumli mashina va uskunalarni xarid qilish hamda ulardan samarali foydalanish;
- kreditlarning qaytarilish darajasi yuqori bo'lishi sababli jalb etiladigan kredit resurslari hajmini kengaytirish;
- texnologik jarayonlarni modernizatsiya qilishdan tortib, agrosanoat ishlab chiqarishini tashkil etish va boshqarish usullarini takomillashtirishgacha bo'lgan innovatsion jarayonlarni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirish;
- qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini oshirish, xo'jaliklarni maqbul hajmlarga yetkazish hamda miqyos samarasi hisobiga mahsulot tannarxidagi doimiy xarajatlarning ulushini kamaytirish;
- vositachilar sonini qisqartirish va rentabellikni oshirish maqsadida ishlab chiqarish, mahsulotni qayta ishlash va uni mustaqil realizatsiya qilishning yopiq siklini tashkil etish imkoniyatlaridan foydalanish;
- shahar aholisining ish haqi darajasiga yaqin mehnat haqi sharoitlarini yaratish orqali yuqori malakali rahbarlar va mutaxassislarni jalb etish hamda kadrlar salohiyatini mustahkamlash(3-rasm).

3-rasm. Agrosanoat birlashmalarining kichik xo'jaliklarga nisbatan ustunliklari³

Shunday qilib, yirik agrosanoat birlashmalari kichik xo'jaliklarga nisbatan quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- moliyaviy, agrar, sanoat va savdo kapitalini birlashtirish;
- alohida korxonalarining salohiyatli imkoniyatlarini jamlash;
- moliyaviy tavakkalchiliklarni, mahsulot ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash va sotish bilan bog'liq xarajatlarni kamaytirish, shuningdek, daromadlarni qayta taqsimlashning muvozanatli mexanizmi asosida ishtirokchi korxonalar uchun iqtisodiy sharoitlarni uyg'unlashtirish;

- tovarlarni sotishda vositachi bo'g'inlarni qisqartirish hisobiga iqtisodiy samaradorlikni oshirish;
- mavjud moddiy-texnika resurslaridan samarali va tezkor foydalanish;
- ilg'or texnologiyalarni keng joriy etish.

Shu bilan birga, agrosanoat majmuasida kooperatsiya va integratsiya jarayonlarini rivojlantirishda ayrim tashkiliy va iqtisodiy jihatlarga ham alohida e'tibor qaratish talab etiladi. Jumladan:

- agrosanoat birlashmalari faoliyatining ko'lami va tarkibini samarali boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish;
- kichik xo'jaliklarning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash va ularning integratsion jarayonlardagi ishtirokini qo'llab-quvvatlash.

Agrosanoat majmuasida kooperatsiya va integratsiya jarayonlari rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri agrar sektor korxonalarining moliyaviy holati hisoblanadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash xarajatlarning yuqori darajada bo'lishi tayyor mahsulotlar narxiga ta'sir ko'rsatadi. Shu bois ishlab chiqarish xarajatlarni optimallashtirish va samaradorlikni oshirish masalalari alohida ahamiyat kasb etadi.

Viloyat va tuman qishloq xo'jaligi idoralari hamda xo'jalik rahbarlari joriy faoliyat masalalari bilan bir qatorda strategik rivojlanish masalalariga ham alohida e'tibor qaratishlari lozim. Jumladan, maqbul hajmdagi qishloq xo'jaligi korxonalarini shakllantirish, ularni ishlab chiqarish turlariga ko'ra ixtisoslashtirish, ishlab chiqarishni xo'jalik miqyosida va xo'jalik ichida jamlash, xo'jaliklararo kooperatsiya va agrosanoat integratsiyasini rivojlantirish, istiqbolli xo'jaliklarda ishlab chiqarish hamda madaniy-maishiy ahamiyatga ega kapital obyektlarni oqilona joylashtirish bo'yicha izchil va asoslangan qarorlar qabul qilish muhimdir.

Bundan tashqari, faoliyatni diversifikatsiya qilish, ya'ni qishloq xo'jaligi xomashyosini qayta ishlashni rivojlantirish, qurilish materiallari ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, ishlab chiqarish, maishiy va madaniy obyektlar qurilishini tashkil etish, ayollar bandligini maishiy va madaniy xizmat ko'rsatish sohalarida kengaytirish hamda shu kabi yo'nalishlar uchun qulay imkoniyatlar yaratish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Agrosanoat birlashmalarini tashkil etish va ularning samarali faoliyat yuritishini rag'batlantirish qonunchilik bazasini yanada takomillashtirish orqali qo'llab-quvvatlanishi maqsadga muvofiq. Shu munosabat bilan quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

- agrosanoat birlashmalariga soliq solishni qishloq xo'jaligi korxonalarini uchun nazarda tutilgan tartib va shartlar asosida amalga oshirish;
- qo'shma faoliyatdan olingan daromadni foydadan soliq va yig'imlar undirilishidan oldin taqsimlash hamda birlashma ishtirokchilarining byudjet bilan hisob-kitoblarni mustaqil ravishda amalga oshirishini ta'minlash;
- agrosanoat birlashmalari ishtirokchilariga ishlab chiqarishni texnik qayta jihozlash va modernizatsiya qilish maqsadida qo'shma fondlarni shakllantirish huquqini berish;
- banklar, ularning filiallari va bo'limlari agrosanoat majmuasida bir nechta moliya-sanoat guruhlarining ishtirokchisi bo'lishi mumkinligini belgilash [4].

Yuqorida qayd etilgan chora-tadbirlar kooperativ-integratsion munosabatlarning shakllanishi va yanada rivojlanishiga, samarali tashkiliy-huquqiy shakl hamda modellarning yaratilishi va faoliyat yuritishiga, shuningdek, yanada qulay iqtisodiy sharoitlarning ta'minlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. ASMDa kooperatsiya va agrosanoat integratsiyasi: tushunchasi, mohiyati, tamoyillari, rivojlanish asoslari va qonuniyatlari / P.G. Chuxolskiy [va boshqalar] // Belarus Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi NIIE iqtisodiy byulleteni. – 2006. – № 6. – B. 70–81.
2. Krupich A. Kooperativ-integratsion jarayonlarni rivojlantirish asosida ASM tashkiliy tuzilmasini takomillashtirish / A. Krupich // Agrar iqtisodiyot. – 2006. – № 4. – B. 5–9.
3. Bocharov S. Xolding tipidagi samarali korxonani yaratishning tashkiliy shakllari / S. Bocharov // ASM: iqtisodiyot, boshqaruv. – 2006. – № 9. – B. 21–24.

4. Ushachev I. ASMdagi integratsion jarayonlar: ijobiy va salbiy tomonlari // ASM: iqtisodiyot, boshqaruv. – 2006. – № 9. – B. 7–10.
5. Chuxolskiy P. ASMdagi kooperativ-integratsion jarayonlarning rivojlanishi: ularni jilovlash sabablari va bartaraf etish yo'llari / P. Chuxolskiy // Agrar iqtisodiyot. – 2006. – № 3. – B. 22–25.
6. Genn D.J. Seed Buyers – Read the Label // Queensland Agricultural Journal. – 1987. – Vol. 113. – № 4. – P. 206.
7. Mighell R., Hoofnagle J. Contract Production and Vertical Integration in Farming (1960–1970). – USDA Economic Research Service.
8. Phodes V. The Agricultural Marketing System. – New York, 1987. – 544 p.
9. Stanton W.J. Fundamentals of Marketing. 6th Edition. – ISE, 1984. – 604 p.
10. Auction under Pressure // International Fruit World. – 1990. – Vol. 98. – № 1. – P. 7.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>